

Fekete Zoltán élete és munkássága

FÜLEKY GYÖRGY ÉS TAKÁCS MÓNIKA

Fekete Zoltán 1911. március 31-én született Zsarnócán. Apai és anyai nagyapja is (Fekete Lajos, Szentistváni Gyula) a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolán volt tanár Selmecbányán. Édesapja is a főiskolán volt gyakornok, majd aszisztens. 1908-tól Zsarnócán dolgozott az Erdőgazdaságban taxatorként, a hallgatók üzemi gyakorlatait vezette.

Itt született Fekete Zoltán, aki édesapjától a szakmához való kapcsolódást, és rendkívül nagyfokú precizitást, édesanyjától pedig a vallásosságot kapta családi örökségbe. Édesapja 1912-ben az Erdőrendezéstani Tanszék rendkívüli tanára lett, ezért visszaköltöztek Selmecbányára, így Fekete Zoltán itt kezdte meg elemi iskolai tanulmányait.

Nagy változást jelentett életükben 1919-ben a főiskolának Sopronba történő áthelyezése. A család is átköltözött, és ezután Fekete Zoltán a tanulmányait a Soproni Evangélikus Líceumban folytatta. Az otthoni légkör nagyban elősegítette szakmai ambíciójának kibontakozását: atyai nagyapja és később édesapja is az MTA levelező tagjai voltak. Még érettségi előtt – a tanulmányait megszakítva – egy évet tanult London külvárosában a Stenborough College-ban. Itt alapozta meg angol nyelvtudását.

Igen jó nyelvérzéke volt, sok nyelven beszélt. A szlovák, a német nyelv ismerete Selmecbányán természetes volt, de tudott angolul és franciául is. Gyermekkorában járt Hollandiában, így beszélt valamennyit flamandul. Megértette a bolgárt, az orosz is, olvasott latinul, görögül, sőt a bibliát héberül is. Anekdotaként volt ismert róla, hogy külföldi hallgatók vizsgáztatásakor ha a hallgató azt mondta: „nem tudom magam kifejezni Professzor Úr”, Ő jóságosan mosolyogva több nyelven nyugtatta meg a hallgatót, hogy bármely nyelven felel is, ő megérti a feleletet.

1929-ben érettségizett, és még ez év szeptemberében bevonult katonának a légierőkhöz, ahonnan 1930 októberében szerelt le.

Élete során számos alkalommal teljesített katonai szolgálatot: 1938-ban kétszer, 1940-ben háromszor, 1942-ben ismét kétszer hívták be hadiszolgálatra. Ekkor a keleti hadszíntéren volt főhadnagy, a páncélvadászok szakaszának parancsnoka. Katonaként kemény, bátor és önfeláldozó volt, érdemeit Hopp Dicsérő Elismeréssel és Kormányzói Dicsérő Elismeréssel jutalmazták. 1943-ban és 1944-ben is bevonult. A háború vége után, 1945 júniusában érkezett haza családjához.

Visszatérve életútjához: 1930-ban felvételt nyert a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol 1935. január 23-án kapott oklevelet természetrajz–vegytan szakos tanárként. Még ugyanebben az évben június 27-én doktori oklevelet szerzett. Munkájában a Hárshegyi homokkő geológiájával foglalkozott. Fő tárgya a geológia, melléktárgyai a mineralogia és a kémia voltak. Már ekkor közel került későbbi szakterületéhez.

1935–37 között Orosházán a születőben lévő evangélikus gimnáziumban helyezkedett el, kémia–természetrajz szakos tanárként. Kémiai laboratóriumi gyakorlatokat vezetett, és megszervezte a külső terepgyakorlatokat is. Ekkor jelent meg az első talajtani témájú munkája: *Orosháza talaja* címmel az Orosházi Szépművészeti Céh Évkönyvében. Már ebben az írásában is megfigyelhető a tudományos igényesség, a gyakorlati problémákra való érzékenység, a rendkívül szemléletes stílus, amely egész további életét és munkásságát jellemezte. Szenvedélyes hangon kérdi „Érthetetlen, hogy egy ilyen jó gabonatermő vidéken, mint Orosháza, minden mezőgazdasági problémával többlet foglalkozik a gazdatársadalom, mint a talajtannal... Iskoláinkban a talajról úgyszólván semmit sem halunk. Még a szakirányú iskolák tanárai is panaszkodnak, hogy a talajtant a tantervek nagyon elhanyagolják.” Dolgozatában a szikesedő talajokat így jellemzi: „Ha nedves, az ember cipőjére ragad és azon egész papucsot alkot. Ha száraz, igen kemény. Ha állt rajta a víz és utána hirtelen kiszáradt, hatszögletű repedések láthatók rajta.” Ezzel a közvetlen hanggal akarta elérni, hogy „fogjuk fél közérdeknek Orosháza talajviszonyainak tudományos kutatását”.

A nyári időszakokat is aktív munkával töltötte. 1935 és 36 nyarán a British Múzeum külső gyűjtője volt. Ezt a munkát 1936-ban már feleségével együtt – 1936-ban nősült – végezte. 1937 nyarán az EUROGASCO olajkutató fúrógeológusát helyettesítette Szárföld, Lispe területén.

1937-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Mauritz Béla professzor által vezetett ásvány- és Kőzettani Tanszékére került tanársegédnek. Igen aktívan vett részt az oktatási feladatok ellátásában: egy éven át helyettesítette egy külföldi tanulmányúton tartózkodó adjunktus kollégáját és fél évig beteg tanszékvezetője összes előadását.

1941 augusztusában Keszthelyre került a Gazdasági Akadémia Talajtani Laboratóriumának vezetőjeként. 1942-re a laboratóriumot átszervezte Talajtani Tanszékké, ebben az évben nevezték ki intézeti tanárrá.

1942-ben a Magyar Királyi Földtani Intézet térképező munkatársaként Kőszeg és Szombathely térségének talajtérképezési munkáiban vett részt.

1947-ben publikációi, dolgozatai, könyvei alapján egyetemi magántanári címet kapott Budapesten, ettől kezdve rendszeresen járt fel előadásokat tartani.

Egyéniségére jellemzően igen széles körű aktivitás jellemezte tevékenységét ebben az időszakban is. Munkáján kívül – amit mindig nagy odaadással végzett – külön feladatokat is vállalt: Gyenesdiáson az Evangélikus Népfőiskolán a talajtan, talajművelés, tájmelióráció tantárgyak oktatója volt, kollégái: felesége (számтан, fizika, kémia), Kulin Sándor (üzemszervezés, faluszervezés), Manninger Gusztáv Adolf (növényélettan, növényvédelem), Láng Géza (növénytermesztés) voltak. 1946-ig két évet hallgatott Sopronban evangélikus teológiát. A papi vizsgákat ugyan nem tette le, de a további életében is meghatározó volt az egyházi tevékenysége. 1958-tól az Északi Evangélikus Egyházkerület felügyelője volt, 1973-tól egészen haláláig pedig a legmagasabb világi méltóságot, az Evangélikus Egyház Országos Felügyelője tisztségét töltötte be.

Visszatérve a keszthelyi évekhez: 1948-ban a Talajjavító Vállalat keszthelyi laboratóriumának vezetője lett. Már itt igen intenzíven foglalkozott a talajvédelem kérdéseivel.

1946-ban a Szántó Kovács János Népi Kollégiumban kollégiumi igazgató. Járási és egyetemi szakszervezeti titkár volt.

1949-ben megbízták a Budapesti Kertészeti Kar Talajtani Tanszékének a vezetésével, erről – utolsó önéletrajzában – Fekete Professor így írt: „Ballenegger Róbert nyugdíjas professzorként még három hónapig a kertészeti tanszéken maradt és Feketének nagyon sokat segített a kertészeti vonatkozásokban...” „Fekete az áthelyezést azért sajnálta, mert a keszthelyi tanszéken Talajjavító Vállalat laboratóriuma is működött. Így Fekete közvetlenül érintkezésbe lépett a gyakorlati élet talajtani problémáival és gépkocsit is rendelkezésére bocsátottak, a hozzátartozó nagyüzemek talajfelvételezésére. Ez a laboratórium Keszthelyen maradt.” Ebből a néhány mondatából is kitűnik, milyen fontosnak tartotta a kapcsolatot a gyakorlati élettel. Az ott felmerülő problémák tudományos megoldásait azonnal, széles körben adta tovább. Sok ismeretterjesztő előadást tartott, sokat publikált tudományos ismeretterjesztő folyóiratokban, fontos volt számára, hogy az eredmények eljussanak azokhoz, akik felhasználhatják őket.

1950-ben nevezték ki egyetemi tanárrá, 1952-ben megkapta a mezőgazdasági tudomány kandidátusa címet.

Kertészek generációi hallgatták élvezettel előadásait a geológia, talajtan, agrokémia és az ehhez kapcsolódó tárgyakból. Ragyogó előadó volt. Szeretett előadá-

sokat tartani, a hallgatóság is élvezte érthető, a figyelmet mindig ébren tartani tudó stílusát. Nagyszerűen, közérthetően magyarázott. Érezhető volt, hogy tudását meg akarja osztani, át akarja adni kollégáinak és a hallgatóknak egyaránt. Igen művelt volt, sokat olvasott. Tőle nemcsak a szigorúan értelmezett szakmai kérdésekben, hanem az élet szinte minden területén tanulni lehetett. Sokat utazott a világra nyitottan és biztos nyelvtudással, így azokból az élményeiből is mindenki gazdagodott. A zenét nagyon szerette, jól zongorázott.

Aktívan vett részt a Kertészeti Főiskola, majd az Egyetem életében, volt dékán (1950–51-ben), volt főiskolai igazgatóhelyettes (1957–60).

Igen aktívan tevékenykedett a szakmai közéletben. Rendkívül sok tudományos társaság tagja volt; tisztségei közül talán néhány fontosabbat kiemelve: a Talajtani Társaság alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke volt, ugyancsak elnöke, majd később választmányi tagja volt a Meteorológiai Társaságnak, alelnöke volt a Magyar Agrártudományi Egyesületnek, tagja a MTESZ Elnökségének, 1955-től tagja a Nemzetközi Talajtani Társaságnak is.

1976-ig – nyugalomba vonulásáig – a Kertészeti ill. később a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Talajtani Tanszékének vezetője volt, ahol még nyugdíjasan is aktívan dolgozott. 1985-ben így fogalmazott: „74. életévemben már az autózás és a közlekedés is terhére van, mert messze lakik. Ezért bizonyos mértékig visszavonul eddigi munkájától”.

Tudományos tevékenységét több nyelven megjelent, mintegy 300 közlemény fémjelzi, melyből 21 a könyv, a tankönyv, illetve a könyvrészlet. Sokat publikált tudományos ismeretterjesztő cikkeket, többek közt a Szabad Föld, az Élet és Tudomány, a Kertészet és Szőlészet hasábjain.

Pályájának kezdetén (1935–1943) tudományos tevékenységének középpontjában a geológiával, ásványtannal, a talajképző kőzetekkel kapcsolatos vizsgálatok álltak. Ekkor írta dolgozatát a Hárshelyi homokkő geológiájáról és Orosháza talajairól. Foglalkozott az andezit, bazalt kőzetek keletkezésével, jellemzésével. 1943–48 között több tankönyv megírásában vett részt. A litoszféra tanulmányozásán kívül a trágyázás témakörével is foglalkozott.

1949 és 1953 között megjelent cikkeiben behatóan foglalkozott Viljamsz elméletével, munkásságával, talajtani rendszerével, az agrotechnikai tényezők talajra gyakorolt hatásával. 1950-ben a Kert és Szőlő című folyóiratban megjelenő cikkében a kiemelések a következők voltak: „Mindent a maga helyén, a gépies alkalmazás nem jár sikerrel soha, Viljamsz tanítása nem dogma, hanem irányelv”, és megpróbálta kiemelni a szakmailag helytálló, a gyakorlatban is megvalósítható eredményeket. A füves vetésforgó hatása a talajszerkezetre, a kedvező vízgazdálkodási tulajdonságok kialakulására már az erózió, a talajvédelem, a talajjavítás témakörét jelentette, mellyel Fekete professzor egy életre elkötelezte magát.

1954-ben Egerszegi Sándor, Göncz Árpád és Mattyasovsky Jenő társszerzők-

kel jelent meg cikke a Hazai komplex talajvédelem kérdései címmel a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyvében (18. szám 139–168). A dolgozatban a mai napig érvényes megállapításokat tette: „Az eróziós károk főforrása hazánk valamennyi erózióknak kitett területen a kisparaszti földeken a lejtésirányú nadrágszj-parcellás földhasználat, szocialista nagyüzemeink területén a talajvédelem szempontjainak figyelembevétele nélkül végrehajtott tagosítás és táblásítás, mely a táblák kiképzésével nem biztosította a lejtésiránnyal keresztben végezhető gépi munka lehetőségét, a művelési ágak elhatárolásánál nem igazodott a domborzathoz. Ahol lehetséges lett volna, ott sem hajtották végre a rétegvonalas művelés talajvédelmet biztosító elemi rendszabályait.” A homoktalajok javításának kérdései is foglalkoztatták, az aljtrágyázás hatásának vizsgálatát különösen a különböző kertészeti kultúrák esetében (zöldség, gyümölcs) tanulmányozta.

Az eróziós károk csökkentésére igen sokirányú kísérletet végzett, ezen a területen különösen a gyümölcsösökben ért el jó eredményeket. A kertészeti növények termesztésekor jelentkező speciális talajtani-agrokémiai kérdések megoldásával kiemelten foglalkozott. A zöldségesek, gyümölcsösök, szőlők trágyázási irányelveinek kidolgozásában is aktívan részt vett. Közleményeit társszerzőkkel jelentette meg. Sokat dolgozott együtt Tóth Andrással, Tóthné dr. Surányi Klárával, Király Mihállyal és Zsoldos Lászlóval, életének utolsó időszakában Szabó Lajossal.

Munkásságát sok kitüntetéssel és jutalommal ismerték el, de talán a legértékesebbnek azt tartaná, hogy ilyen sokan és ennyire jó szívvel, munkásságát továbbfolytatva emlékeznek rá.